

Фэст-марафон: пуцэвадзіцель па «эпіцэнтрах»

Ірына ШАЎЛЯКОВА

АКТУАЛЬНЫЯ «ТРЭНДЫ»

Адным з найбольш актуальных «трэндаў» айчыннага літаратуразнаўства ў першае дзесяцігоддзе XXI ст. выявілася праблема творчай індывідуальнасці пісьменніка. У адных выпадках — як, напрыклад, у манаграфіі З. Мельнікавай «На горне душы...»: Творчасць Змітрака Бядулі і беларускай літаратуры першай трэці XX стагоддзя» (2001) — увага засяроджваецца на асаблівасцях фарміравання, а таксама на спецыфіцы сацыякультурнай актуалізацыі гэтага асобна-творчага феномена. У шэрагу іншых прац («Непрыручана птушка Палесся: творчая індывідуальнасць Яўгеніі Янішчыц» (2007) С. Калядкі, «Свае руны мне не вышыць...»: спадчына Анатоля Сыса» (2008) І. Штэйнера, «Мастацкая канцэпцыя чалавека і свету ў лірыцы Аляксея Пысіна» (2009) Т. Хоміч) згаданы феномен набывае своеасаблівую «экзістэнцыяльную рэльефнасць», паколькі разглядаецца яшчэ і праз прызму неадназначных, нярэдка трагедычных (у сваёй незваротнасці), трагічных (у сваёй паўтаральнасці) уплываў жыцця грамадскага (свету «рэчыўнага») на быццё творца («тонкасусветнае»). Часам сфаксіраванасць даследчыка на вывучэнні пэўнага аспекту творчасці пісьменніка мае плёнам нібыта і незапланаваны «стэрэаскапічны эффект»: заглыбленне ў «прыватнае» дае магчымасць убачыць «агульнае» ў адмысловым ракурсе, адначасова дэталізаваным і цэльна-рухомым («*Su-per flumina Babylonis*: біблейскія міфалагемы ў паэзіі Рыгора Барадудзіна» (2008) І. Штэйнера, «Паэзія рэчаіснасці: у свеце Максіма Танка» (2001) М. Мікуліча, «У храме Слова: Міфатворчасць В. Казько» (2005) Г. Друк.

Цікавыя даследаванні, прысвечаныя разнастайным аспектам гістарычнага развіцця беларускай нацыянальнай літаратуры, ажыццяўляліся па-за межамі Беларусі. Прычым сярод іх пераважаюць працы, звязаныя з рознабаковым і рознаўзроўневым асэнсаваннем беларускай літаратуры ў дыяспары. У 2007 годзе пад рэдакцыяй Я. Чыквіна пабачыў свет зборнік навуковых прац «Шлях па прамой: да гісторыі беларускай літаратуры Польшчы: 1958 — 2008 гг.» (выхад яго быў прымеркаваны да 50-годдзя вядомага літаратурнага згуртавання «Белавежа», што існуе на Беласточчыне). У 2010 годзе ў Беластоку выйшла кніга працакафедры беларускай філалогіі Беластоцкага ўніверсітэта «Беларуская літаратура XVI — XX стст.» (пад рэдакцыяй Г. Тварановіч). Беларускім паэтам і празаікам — стваральнікам беларускага літаратурнага руху ў паваеннай Польшчы — прысвечана кніга А. Баршчэўскага «Творцы беларускага літаратурнага руху ў Польшчы 1958 — 1998 гг.» (да яе выдання спрычыніліся кафедра беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта і Польскі інстытут у Мінску). Дзякуючы прафесару Лонданскага ўніверсітэта А. Макміліну ў беларускім літаратуразнаўчым дыскурсе 2000-х з'явіліся не толькі манаграфічныя «агледзіны» «Беларускай літаратуры дыяспары» (2004), але і падкрэслена «аўтарская» гісторыя беларускай літаратуры апошніх чатырох дзесяцігоддзяў. Намеры

А. Макміліна «пазнаёміць англамоўных чытачоў з малавядомай і несправядліва абдызенай увагай літаратурай» увасобіліся ў выданні «Writing in a cold climate: belarusian literature from the 1970s to the present day» (Лондан, 2010), беларуская версія якога — «Пісьменства ў халодным клімаце: Беларуская літаратура ад 70-х гг. XX ст. да нашых дзён» — пабачыла свет у 2011 годзе ў Беластоку. Гэтую кнігу нельга наўпрост суаднесці ні з традыцыйнымі гісторыка-літаратурнымі даследаваннямі, ні з белетрызаваным літаратуразнаўствам, ні з публіцыстычнай ды культурасофскай эсэістыкай. І разам з тым, іх аднакі без асаблівых цяжкасцей адшукваюцца нават у межах аднаго артыкула. Аўтар ладзіць асобныя агледзіны беларускага нацыянальнага пісьменства акрэсленага перыяду, выштукоўваючы акрамя іншага ўласную (насамрэч індывідуальна-аўтарскую) іерархію пісьменніцкіх талентаў.

«ЭПІЦЭНТРЫ»

Прапанаваны кароткі агляд пошукаў і набыткаў беларускага літаратуразнаўства першага дзесяцігоддзя XXI ст. дазваляе зрабіць высновы, па-першае, пра ўплывовасць тэндэнцыі да кантэкстуальнага асэнсавання нацыянальнага прыгожага пісьменства (і яго асобных з'яў, і як гісторыка-культурнага, эстэтычнага, мастацкага феномена ў цэлым); па-другое — пра разнастайнасць урэчаўлення згаданай тэндэнцыі ў літаратуразнаўчым дыскурсе 2000-х. Своеасаблівымі «эпіцэнтрамі» даследчыцкай актыўнасці ў адпаведным кірунку побач з Інстытутам мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі ўяўляліся кафедры гісторыі і тэорыі літаратуры філалагічных факультэтаў вядучых універсітэтаў Беларусі. Акрамя выданняў манаграфічнага тыпу тут рэгулярна выдаваліся зборнікі, дзе прадстаўляўся плён працы навукоўцаў па асэнсаванні фундаментальных і прыкладных праблем гісторыка-літаратурнага развіцця, а таксама матэры-

«*Важная роля ў літаратуразнаўчай прасторы 2000-х належыць гэтак званым навуковым чытанням, што на працягу не аднаго дзесяцігоддзя ладзяцца практычна ва ўсіх рэгіёнах Беларусі.*

ялы канферэнцый, многія з якіх даўно займелі высокі міжнародны статус як прадстаўнічыя навуковыя форумы.

Так, у Беларускім дзяржаўным ўніверсітэце праводзіцца шэраг міжнародных канферэнцый, па выніках якіх выдаюцца зборнікі навуковых артыкулаў і матэрыялаў: «Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай», «Мова — літаратура — культура», «Руская і беларуская літаратуры на мяжы XX — XXI стагоддзяў» і інш. З цягам часу і згаданыя выданні (дзе побач з працамі прафесараў А. Андрэева, А. Бельскага, С. Ганчаровай-Грабоўскай, Е. Лявонай, Л. Сіньковай, І. Скарапанавай, В. Рагойшы, І. Чароты, Т. Шамякінай друкуюцца артыкулы іх маладзейшых калег — Л. Алейнік, Г. Бутырчык, І. Запрудскага, М. Хмяльніцкага і інш.), і самі форумны пачалі ўспрымацца не толькі як своеасаблівы «брэнд» філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, але і як адмысловы навукова-творчы «палігон», дзе даследчыкі розных пакаленняў

апрабруюць і выпрабююць самыя розныя ідэі, канцэпцыі, гіпотэзы і г. д.

Важная роля ў літаратуразнаўчай прасторы 2000-х належыць гэтак званым навуковым чытанням, што на працягу не аднаго дзесяцігоддзя ладзяцца практычна ва ўсіх рэгіёнах Беларусі. Дзякуючы намаганням філалагічнай супольнасці вядучых універсітэтаў краіны збіраюць аўтарытэтныя міжнародныя навуковыя форумны Калесніцаўскія чытанні ў Брэсцкім дзяржаўным ўніверсітэце імя А. С. Пушкіна, Куляшоўскія чытанні ў Магілёўскім дзяржаўным ўніверсітэце імя А. А. Куляшова, Купалаўскія чытанні, а таксама навуковыя сустрэчы ў гонар Э. Ажэшкі ў Гродзенскім дзяржаўным ўніверсітэце імя Янкі Купалы, Танкаўскія чытанні ў Беларускім дзяржаўным ўніверсітэце імя М. Танка,

«*Часам сфаксіраванасць даследчыка на вывучэнні пэўнага аспекту творчасці пісьменніка мае плёнам нібыта і незапланаваны «стэрэаскапічны эффект»: заглыбленне ў «прыватнае» дае магчымасць убачыць «агульнае» ў адмысловым ракурсе, адначасова дэталізаваным і цэльна-рухомым.*

Узвышаўскія і Шырмаўскія чытанні ў Беларускім дзяржаўным ўніверсітэце.

Розгаласным мерапрыемствам яшчэ з канца 1990-х гадоў сталі міжнародныя чытанні, прысвечаныя Яну Баршчэўскаму, што праводзіліся намаганнямі кафедры беларускай літаратуры Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П. М. Машэрава; іх матэрыялы прадстаўлены ў зборніках «Ян Баршчэўскі: дыялог з часам і ў часе» (2002, пад рэдакцыяй В. Русілікі), «Ян Баршчэўскі ў славянскім свеце (да 210-годдзя з дня нараджэння)» (2004, пад рэдакцыяй В. Бароўкі).

Па выніках добра вядомай у Беларусі і за яе межамі міжнароднай канферэнцыі, якая праводзіцца кафедрай беларускай літаратуры Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны, былі выдадзеныя (пад рэдакцыяй І. Штэйнера) зборнікі «Рэгіянальны асаблівасці фальклору і літаратуры славянскіх народаў» (2004), «Нацыянальнае і агульна-агульнае ў славянскіх літаратурах» (2007), «Рэгіянальнае, нацыянальнае і агульнаагульнае ў літаратуры: Міжнародныя навуковыя чытанні, прысвечаныя памяці Івана Навуменкі» (2009) і інш. У 2005 годзе кафедрай рускай і сусветнай літаратуры ГДУ імя Ф. Скарыны была праведзена знакавая міжнародная навуковая канферэнцыя «Вайна ў славянскай літаратуры»; па яе выніках І. Афанасьеў падрыхтаваў аднайменны зборнік (2006, на рускай мове), аўтарамі якога побач з навукоўцамі сталі пісьменнікі-франтавікі. Акрамя таго, па ініцыятыве І. Афанасьева ў 2010 годзе ў Гомелі праводзілася канферэнцыя «Вялікая Айчынная вайна ў лёсе літаратуры і культуры: гістарычны вопыт як светапоглядны і маральны выбар», праз год (2011) быў выдадзены адпаведны зборнік навуковых прац і літаратурных матэрыялаў. У 2007 годзе пабачылі свет і матэрыялы рэспубліканскай навуковай канферэнцыі «Вялікая Айчынная вайна ў мастацкай літаратуры», што адбылася ў 2005 годзе ў БДУ.

Цікавасць няменна выклікаюць мерапрыемствы, якія ладзяцца ў Гродзенскім дзяржаўным ўніверсітэце імя Ян-

кі Купалы. Так, вялікі розгалас маюць не толькі міжнародныя канферэнцыі па праблемах іміджалогіі (арганізатарам мерапрыемстваў выступае кафедра польскай філалогіі), але і зборнікі навуковых прац, дзе адлюстроўваюцца асноўныя вынікі адпаведных даследаванняў: серыю такіх публікацый распачаў у 2003 годзе зборнік «Славянскія мовы, літаратуры і культуры: этнас у святле гісторыі і сучаснасці» (выдадзены пад рэдакцыяй С. Мусіенкі).

Шырокую ўвагу айчынай і міжнароднай супольнасці прыцягваюць канферэнцыі, якія праводзяцца ў акадэмічным Інстытуце мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы. Цягам 2000-х літаральна кожная з такіх сустрэч мела ў якасці плёну не толькі выданне адпаведных матэрыялаў, але і

актывізацыю дыскусій, навуковага пошуку ў розных сегментах літаратуразнаўчых даследаванняў: згадаем, напрыклад, канферэнцыі «Янка Лучына ў кантэксце самаідэнтыфікацыі беларускай літаратуры» (2001), «Янка Купала і Якуб Колас у кантэксце славянскіх літаратур» (2002), «Янка Купала і Якуб Колас у сістэме дзяржаўна-культурных і духоўна-эстэтычных прыярытэтаў XXI стагоддзя» (2007), «Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч у еўрапейскім кантэксце» (2008), «Творчасць Івана Навуменкі: славянскі, еўрапейскі, сусветны кантэкст» (2010), «Беларуская пісьмовае спадчына ў кантэксце еўрапейскага культурна-гістарычнага працэсу XI — XIX стагоддзяў: вытокі, традыцыі, уплывы» (2010), «Творчасць Максіма Багдановіча ў кантэксце сусветнай літаратуры» (2011) і інш. Каштоўнасць зборнікаў матэрыялаў гэтых навуковых форумаў (укладальнікамі і навуковымі рэдактарамі якіх выступілі вядомыя беларускія даследчыкі У. Гніламедаў, У. Мархель, В. Максімовіч, А. Бразгуноў і інш.) заключаецца ў тым, што яны не толькі дазваляюць скласці агульнае ўражанне пра шырыню і разнаветарнасць праблематыкі айчынных гісторыка-літаратурных даследаў апошняга дзесяцігоддзя, але і могуць разглядацца ў якасці дэталізаванай «навігацыйнай» карты, што дапамагае сарыентавацца ў метадалагічных, канцэптуальных, аксіялагічных прыярытэтах беларускага літаратуразнаўства.

Адметная роля ў наладжванні сучаснай навукова-асветніцкай камунікацыі належыць літаратурным музеям. Урэалізацыі аднаго з найбольш доўгатаэрміювых праектаў — Гарэцкіх чытанняў — самы чынны ўдзел бяруць супрацоўнікі Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры. Заўважная роля ў развіцці коласазнаўства належыць Каласавінам, арганізатарам якіх выступае Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа, штогод прапануючы для абмеркавання новыя аспекты вывучэння творчай спадчыны класіка нацыянальнай літаратуры. Зборнікі матэрыялаў канферэнцый, якія праводзяцца ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча ў Мінску, з аднаго боку, дазваляюць адсочваць дынаміку развіцця адпаведнага сегмента беларускага аўтаразнаўства; з другога боку, паўстаюць даволі яскравым сведчаннем на карысць меркавання пра агульную скіраванасць айчыннага літаратуразнаўства ў рэчыва кантэкстуальных даследаў (згадаем, напрыклад, выданне «Максім Багдановіч і яго эпоха», 2008).